

betydelse i Jesu liv och gärning. Så pekar fisken hän på bespisningsundret, fiskafänget, nattvardens instiftande och annat, vartill kom att tecknet, placerat på avsomnades hållar kunde bliva en predikan om, hurusom dessa i liv och i sin gärning sökt vara visa och goda Kristi tjänare.

Foten trampande på ormskallen är en innehållsrik och talande symbol för hela Kristi gärning. Den för tankarna till Bibelns första blad och till orden: »Denne skall söndertrampa ditt huvud, och du skall stinga den i hälen». Den viktigaste symbolen för Kristi gärning är dock givetvis Korset, men skulle det föra oss alldeles för långt att i detta sammanhang ingå på detta kristenhetens stora seger-tecken och de olika former, som ur det T-formade korset under tider-nas lopp vuxit fram.

Man torde kunna säga att evangelistsymbolerna tillsammans äro ett gemensamt tecken för Kristi ord och Kristi lära. Om man utgår från begynnelseorden i Johannesevangeliet om Ordet, som blev kött, kunna evangelistsymbolerna få en sin förklaring så, att man i den första kristna församlingen ville genom dessa tecken under-

stryka att nu hava Kristi ord tagit jordisk gestalt, det är, tagit gestalt i de fyra elementen, vattnet, elden, jorden, luften. Ty vad är väl Matteussymbolen annat än vattumannen, Markuslejonet tecknet för elden, Lukasoxen för jorden och Johannesörnen för luften?

Till slut må en önskan uttalas, att vår kristna symbolik i vidare kretsar tack vare upplysningsarbete från prästers och lärares sida måtte bliva ett medel för oss människor till uppbyggelse, lärdom och trons stärkande. Livet är svårt att leva. Vi måste utnyttja varje medel till att rusta oss. Symboliken är ett av de bästa.

Symboliska tecken och märken äro ingalunda att leka med. Därför bör ock varje tecken placeras på rätt plats och på värdigt sätt. Man väver icke in centrala kyrkliga symboler i korets matta, utan att därmed förtjäna medkristnas medömkan. Detta vare nog sagt för att framhålla betydelsen av att vi i likhet med våra fäder böra hålla de kristna tecknen och symboliska bilderna heliga¹.

K. M. Westerberg.

I anledning av Handboksrevisionen.

I.

Den Diskussion, som i anledning av handboksrevisionen anordnats gemensamt av Kyrkosångens Vänners Centralkommitté och Linköpings stifts teologiska sällskap hade på förekommen anledning måst förläggas till Norrköping, där S:t Hedvigs nybyggda,

ståtliga församlingshem upplåtits. Kontraktsprosten C. R. Sundell, Ö. Eneby utsågs att leda förhandlingarna.

Den förste inledaren, *Biskop Hj. Danell*, begynte med ett klarläggande av gudstjänstens begrepp. Gudstjänsten, synnerligast högmässan, är mötet mellan

¹ Överstycket till denna artikel är tecknat av förf.

Gud och hans församling. Den är ock församlingens tillbedjan inför Gud. Ett möte äger här rum under ömsesidigt givande och tagande. Församlingen ger det förkrossade hjärtat. Gudstjänsten såsom församlingens tillbedjan anger mera sakligt vad som är gudstjänstens innebörd. Dock bör tonvikten ligga på församlingens mottagande. En tillbedjan inför Gud, när den är av rätt art, betonar alltid det sakramentella: Gud blir stor. Detta gäller ej endast de högsta formerna av bön: Tacksägelse och lofprisning, utan ock begäran, tyskarnas »Bittgebet» och åkallan, ropandet ur nöden. Tillbedjan i gudstjänsten omfattar alla bönegestalter på vilket trappsteg av bödens himlastege man än är.

Varje annat moment i gudstjänsten må vara behärskat av bön. Det gäller syndabekännelse, trosbekännelse, men det gäller ock skriffläsning och predikan. Ingen annan predikan må utföras i en kristen helgedom än den som är född under tillbedjan. Och är det en kristen lärjungaförsamling, så skall den komma och ta emot ordet såsom Guds ord. Nattvarden är brännpunkten för tillbedjan.

Det sagda gäller även alla de heliga handlingar åt vilka vår kyrkohandbok givit gestalt. De skola bäras av tillbedjan.

Kunna och böra de nuvarande formerna från denna synpunkt modifieras? Såväl fasthetens historiska kontinuitet som och en livets rörlighet måste fasthållas. Reformationen bevarade kontinuiteten men i dess grundsats ligger ock kravet på en livets rörlighet.

Vår tid ropar på förändringar även på det liturgiska området. Varje kyrkomöte har haft att behandla ett flertal handboksfrågor. Detta bevisar ett levande intresse för vårt gudstjänstliv. Man kräver bättre former för detsamma. Detta är glädjande. Mindre tilltalande är att reformivern icke alltid motsvaras av förstånd. En högeligen önskvärd reform kan när man börjar överväga följerna medföra mindre önskvärda konsekvenser.

Intet författarskap är heller så grannliga som att skriva liturgiska formulär, vilka skola stå kvar under tider.

I stort sett kan det ifråga om högmässan nu ej bli tal om att ändra gången av det hela. Ty sådant skulle sára de frommaste av vårt kyrkfolk, men också därför att högmässan är ett verk ej av vår tid, men av kristenheten under årtusenden.

Högmässan tarvar dock på en viktig punkt en komplettering. Efter Kyrie er-

fordras ett absolutionsord. Slutorden i »Jag, fattig, syndig människa» Den evige, allsmåttige Gud . . . borde då ändras antingen så att de bortfölla eller så att de infogades i den till Gud direkt ställda bönen. Kravet på ett absolutionsord är gammalt och har blivit starkare, men det är svårt att finna övergång till Gloria, särskilt då prästen ej sjunger. Absolutionsordet borde helst vara ett kraftigt bibelord.

Det vanligaste *Introitus*: Helig, Helig, Helig . . . innebär stora svårigheter. Det är omöjligt att här i början nå upp till den höjd, som kräves. Stämningen blir ofta mera en estetisk än en bärare av tillbedjan. Denna *introitus* kunde möjligen förvandlas till en av prästen (vänd mot altaret) framburen åkallan: »Helige, Helige, Helige . . .»

Är en högmässa fullständig först i förening med nattvardsfirning? Fasthålla vi den evangeliska grundsatsen att Gud ger sin nåd oavkortad såväl i ordet som i nattvarden, så följer att såväl en högmässa utan nattvardsfirning, som ock en nattvardsgång utan predikan var för sig äro fullständiga gudstjänster. För skriftermål — utan skriftetal — behöver plats beredas i högmässan, varjämte en allokution bör införas före nattvardsmässan.

Allmänna kyrkobönen behöver revideras till mera innerlighet. Likaså högtidsbönerna.

I dopritualet gäller det framför allt att finna en annan form för ingressen. Men det är svårt att finna ord som ej skymma undan det faktum att barnet är fött till en syndig, farlig värld.

Det av Biskopen preliminärt uppgjorda nya dopritualet, vilket föredrogs, följde i sin disposition det gamla ritualet. Ingressen utgick från bibelordet: Gud vill att alla människor skola bliva frälsta . . . Instiftelseorden inleddes med *Sursum corda*. Handpåläggningen försiggick under uttalandet av välsignelsen och Fader vår hade inordnats mellan bönen efter vattenönsningen och tacksägelsen.

I Initiationsakterna torde ett nytt kapitel tillkomma: »Huru församlingsassistent inställes i sitt kall», varjämte anvisning skulle ges för huru prästvigning skulle kunna inordnas i allmän gudstjänst.

Docenten Gustaf Lindberg begynte med att framhålla att tiden ej är så gynnsam för revision, helst om den skall forceras att vara färdig till 1926 års kyrkomöte. Denna period av det kyrkliga livets och teologiens utveckling kan säkerligen karaktäriseras såsom en stark

brytnings- och nydaningsperiod, medförande betydliga omvärderingar inom dessa områden.

Situationen på teologiens område torde — med reservation för alltför bokstavlig tolkning — kunna karaktäriseras så, att de exegetiska grenarna genomgått sin Sturm- und Drangperiod, och kommit till relativa resultat. De principiella synpunkterna, metoderna, o. s. v. äro erkända. Resultaten börja kunna överblickas.

De för kyrkans liv fullt lika viktiga systematiska grenarna ha börjat draga konsekvenserna. Och det är därvid av synnerlig vikt att ge akt på att denna nyorientering *oförtydligt* synes gå till ett starkare uppskattande av Kyrkans bekänneelse och erfarenhet.

Därmed följer en relativ avspänning i striden mellan kyrklig församlingstro och teologisk forskning. — Men härmed följer ock en mindre negativ ställning till de hävdvunna formerna, än den som karaktäriserat vår tid. Mycket tyder på att den kommande tiden skall se på många av dessa gamla uttryck för Kyrkans erfarenhet och tro med andra ögon än vi.

Härtill kommer att de liturgiska frågorna just nu begynt att på allvar diskuteras bland oss, och tecken tyda på att intresset för dem är på väg att tränga ut också bland vårt kyrkfolks vidare lager. Sker så då stå vi framme vid en ny epok i Kyrkans liv. Det är som de uppmärksamma iakttagarna kunna betyga höljessvallen av en mäktig rörelse i tiden, som nu nå oss.

Om vi ej misstaga oss, befinna vi oss alltså nu i begynnelsen av en liturgisk nydaningsperiod, och rörelsens signum är i enlighet med liturgiäns väsende ett starkt konservativt drag, ett uppsökande av de gamla formerna, en vändning från subjektivitet till sökande av det objektiva, det auktoritativa.

Säkerligen skulle därför en handboksrevision vunnit på ett dröjsmål. Men vissa frågor hava trängt sig i förgrunden och fordra lösning.

Man ser också att årets Kyrkomöte motiverat den allmänna revisionen mera såsom en oundgänglig konsekvens av dessa särskilda reformkrav. (Kyrkomötets skrivelse n:r 35.) Tacknämlig var den av Biskop Danell framförda motionen om en allmän revision, då den hindrade förhastade beslut av Kyrkomötet, som ju hos oss motsvarar den romerska Sacramentum Rituum Congregatio, ehuru icke med fullt denna institutions kvalifikation för området.

Vid sista Kyrkomötet väcktes egentligen blott en motion av direkt kyrkomusikalisk innebörd, nämligen n:r 64 av hrr. Herner och Holmquist. I denna motion yrkas att domkapitlet måtte erhålla rätt att efter ansökan av präst och prövning av varje särskilt fall bevilja vissa jämkningar i högmässogudstjänsten. Utan att göra anspråk på att giva någon uttömmande uppräknig av lämpliga jämkningar föreslå motionärerna följande: 1) Rätt att använda Introitusformeln: »Käre vänner . . .» även i andra fall än handboken föreskriver. 2) att i större utsträckning använda syndabekännelsen »Barmhärtige Gud». Och »Gud var mig nådig». 3) att förbigå församlingens partes vid responsorier och Benedicamus vid sådana tillfällen då kyrkobesökarnas antal är så ringa att dessa moment ej kunna få ett värdigt liturgiskt utförande samt att prästen skall kunna *läsa* »Herre förbarma dig». — 4) Rätt att som Credo-psalm använda även psalm 22, eller 194:4 eller 324:5. 5) att i andra högmässan, när duplikation äger rum utbyta Allmänna Kyrkobönen mot den vid aftonsång förekommande (Med uteslutande av sista ledet). 6) att likaledes vid duplikation i andra högmässan utesluta Epistel och Gradual.

Kyrkomötet yttrade sig (skrivelse n:r 35) avstyrkande rörande punkterna 3, 5, och 6 under motivering att det finner den principen ur liturgisk synpunkt otillfredsställande att församlingens rätt till gudstjänst efter vanligt formulär skulle göras beroende av om prästen duplicerar eller ej.

Däremot uttalar Kyrkomötet önskvärdheten av att en kommande handboksrevision tager under överbäggande införandet av den bestämmelsen att i stället för sv. psalm 17 må kunna brukas *även annan credopsalm* och fäster uppmärksamheten främst på psalmen 22.

Denna motion berör sålunda tre punkter av kyrkomusikalisk innebörd: Introitus, Gradual och Credo. Oavsett frågan om de föreslagna psalmerna passa såsom Credo-moment vilja vi undersöka särskilt spörsmålet om Credos utbytande mot ett antal psalmalternativ ur mera principiell synpunkt.

Den evangeliska gudstjänsten övertog den medeltida mässan i stora drag så att Ordinarium missae upptogs i det stora hela oförändrat, medan de delar av Proprium missae, som upptogos, åtminstone så småningom ersattes av lutherska koraler. Vid denna förändring var man dock medveten om de utbytta delarnas

liturgiska innebörd varför dessa utbyttes mot liturgiska psalmer de tempore. Detta gäller nu först och främst Introitus och Graduale. Man hade i klart sikte dessa delars de-tempore-karaktär. Det torde också vara otvivelaktigt, att Luther just diktade sina första psalmer, främst då högtidspsalmer, såsom ersättning för dessa de-tempore texter. Så för

Advent: Nun kommt der Heiden Heiland, diktades ur adventshymnen: Veni redemptor gentium.

Jul: Christum wir sollen loben, ur julhymnen: A solis ortus cardine.

Pingst: Komm Gott Schöpfer, Heilige, Geist, ur Pingsthymnen Veni creator Spiritus, och Komm Heiliger Geist, Herre Gott ur graduale: Veni sancte spiritus...

Man utarbetade fullständiga gudstjänster de-tempore med bestämda psalmer för varje söndag till Introitus, Graduale etc. Så skedde t. ex. första gången i Keuchenthals Kirchengesänge, en korsångbok från 1573, som kodifierade bruket i Wittenberg. Sedan följde många gudstjänstordningar denna praxis. Förhållandet gestaltade sig på liknande sätt i Danmark (Thomesøns Salmebog 1563 och Jespersøns Graduale 1573).

I Sverige kom detta icke till utarbetande annat än på enstaka punkter, antagligen av brist på psalmer. Man nöjde sig med att anvisa alternativ. Så har Introitus och Graduale övergått till psalmer, men på samma gång mist sin liturgiska karaktär. Dock äro vi i Sverige relativt lyckligt lottade, då de liturgiska momenten dock kvarstått i medvetandet.

Man kan jämföra exempelvis med förhållandet i Danmark, där i Ritualen av 1685 Kyrie, Gloria, Alleluja (!) Credo och Agnus Dei ersatts av psalmer. Mässbegreppet är här försvunnet.

Frågar man efter den nya idén som sammanhåller det hela blir svaret: Predikan. Denna åter upp mässan. Detta är alltså i stort sett den liturgiska utvecklingsgången: 1) det liturgiska ledets utbytande mot liturgisk psalm. 2) alternativa psalmer. 3) psalmvalet fritt. 4) det liturgiska ledet förlorat.

Denna utvecklingsgång kan iakttagas hos oss beträffande Introitus och Graduale, vilka som liturgiska led uppmjukats, — predikan behärskar dem.

Nu gäller frågan *Credo*. Skola vi slå in på den angivna vägen? Onekligen är *Credo* nu ett liturgiskt moment av stort värde. Ingen kan neka till att detsamma betecknar en stegring och är en av gudstjänstens höjdpunkter.

Introitus. Detta moments de tempore princip och sammanhang med mässan har redan starkt uppmjukats. De gamla Introitus motsvaras väl numera av ingångspsalmen, som ju har de-tempore-karaktär. Genom den sista handboksrevisionen har ju Introitus dock åter begynt komma in i den svenska högmässan. Frågan är nu: vilken väg skall man gå? Skall anordningen bibehållas, bör den givetvis utökas helst, och slutligen, så att varje söndag får sin bestämda Introitus. Men då torde detta också draga med sig frågan om Gradualens liturgiska bestämmande. Då äro vi inne på omdaningen av vår gudstjänst till genomförd de-temporeprincip. — Då man icke kan önska att psalmerna inskränkas, torde vägen vara mera bestämda anvisningar beträffande valet av psalmer. Det fria valet skulle då inskränkas till speciellt predikstolpspsalmerna. En början i denna riktning är gjord i Evangelieboken.

Vad kan i den nuvarande revisionen göras såsom första åtgärd? Utvidgande av antifonierna till kyrkoårets olika tider, ehuru detta naturligtvis ej kan bli fullt tillfredsställande, då somliga söndagar ej passa in i tidsstämningen. Vi vore därmed i färd med att återvinna ett värdefullt liturgiskt moment som sedan 1614 blott rudimentärt funnits. Frågar man sig i vilken form som dessa antifonier skulle kunna återbördas åt oss så synes den lämpligaste vägen vara att uppsöka de gamla Introitusantifoniernas texter och musik. Musikaliskt sett föreligger här visserligen den svårigheten att mässans övriga gregorianska musik under tiderna i så hög grad förvanskats. Dock borde en alternativ serie av gregoriansk musik för dessa antifonier finnas jämte de nykomponerade, moderna. Härvid borde gammal svensk tradition uppsökas.

Vid *Offertoriet* gälla ej samma betänkligheter mot den gregorianska sången som vid Introitus. Här hör den med sin mystik till. Alltså: ett offertorium, alternativt eller vid sidan av tillredelsepsalmen. Men för detta är tiden ej nu mogen.

I hög grad aktuellt är däremot kravet på revision av *Litania*. Nu är den ett lappverk, den bör göras till det konstverk den egentligen är. Även dess melodi synes vara långt ifrån lyckligt reviderad.

Ett *crux*, som liturgien nu måste bära är den nya bibelöversättningen.

Starkt framträder detta i antifonierna till begravningsmässan. Ex.:

Att leva det är för mig Kristus.
Och att dö det är mig en vinning.

Jämför därmed det gamla:
För mig är Kristus
Och döden är mig en vinning.

Borde ej här dispens kunna erhållas från slavisk bundenhet vid bibelordet? Sådant har dock kyrklig hävd.

En annan punkt där den gregorianska sången utan betänkligheter kan återupptagas är i bigudstjänsterna. Det nya Vesperale med Psalterium (vars många tryckfel livligt må beklagas) gå här en medelväg, varom man kan ha olika meningar. De äro naturligtvis ej det sista ordet utan allenast ett steg på vägen.

Denna fråga blir vid en handboksrevision aktuell så till vida som spörsmålet uppstår om dessa gudstjänstformers införlivande med handboken, och att återvinna för det svenska gudstjänstlivet de gamla oite- och aftonsångerna. T. v. kunde de användas alternativt med de vanliga predikogudstjänsterna.

I den följande diskussionen framhåll Dr. *I Wallerius*, Göteborg, det olämpliga bruk som i vigselformuläret och i konfirmationsritualen göres av den ur bibeln hämtade liturgiska formeln: I Guds, Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Behovet av revision av vigselformuläret framhölls jämväl av Dr. J. Sjöholm, Norrköping.

II.

Nattvardsgudstjänsten.

Bland den mångfald av liturgiska frågor och reformförslag i fråga om handbokens olika delar, som motionsledes framfördes vid föra årets Kyrkomöte blevo egentligen endast två föremål för utförligare behandling. Det var de som rörde våra sakrament: dopet och nattvarden. Båda hade bragts på tal i ett flertal motioner, dopfrågan av 4, nattvardsfrågan av 3, båda föranledde dubbel utskottsbehandling, fast av skilda skäl, båda gävo anledning till mycket livliga debatter och båda hamnade till slut i den beslutade allmänna och var samma revisionen, ehuru frågorna på flera håll ansågos så viktiga att deras avgörande ej utan våda kunde uppskjutas.

Denna Kyrkomötets uppmärksamhet av dessa frågor torde åtminstone kunna få tagas till intäkt för att de inom vida

krätsar av vår Kyrka äro högeligen aktuella, samt att deras liturgiska utgestaltning för närvarande är sådan att den kräver en omdaning för att om möjligt även därigenom själva sakramenten må tillförsäkras en annan ställning i vårt folks liv än de nu äga.

Jag kommer i det följande att närmast uppehålla mig vid den fråga som berör altarets sakrament, och här koncentrerar sig ju spörsmålet omkring frågan om skriftermålets ställning och betydelse.

LÄGET.

Nattvardsbordet är på många håll i vårt land fruktansvärt övergivet. Det ligger ju alltid en fara då en enskild vill generalisera sina erfarenheter och intryck, men när det gäller nattvarden nödgas man nog i det hela ge Pastor Primarius Widner rätt när han i kyrkomötesdebatten (den 5/11) yttrade: »Det är nog därvidlag illa ställt överallt i vårt land, kanske med undantag för Göteborgs stift». — Det finns ljuspunkter också i andra trakter, men jag tror vi måste erkänna att de förekomma fasa-väckande sparsamt. På landet förekomma t. o. m. rätt stora församlingar med ett fåtal nattvardsgångar om året. I de mindre understundom bara en enda: vid barnens konfirmation.

I detta sammanhang ha vi givetvis att sysselsätta oss med en enda fråga, nämligen den: I vad mån kan den nuvarande liturgiska utgestaltningen av nattvarden vara skuld till detta? Svaret gestaltar sig förvisso olika för landsbygd och för stad.

För landsbygden har det svaret legat nära till hands: Den nuvarande anordningen med skriftermål föregående högmässan är alltför lång och verkar trötande och därför avskräckande. Å andra sidan är det uppenbart att den möjlighet till förkortning, som ligger i anordningen av nattvardsgång utanför högmässan, icke har slagit igenom på landsbygden, där icke kyrkbyn varit tätare bebyggd. Orsaken är nog inte bara konservatism, det är så många praktiska småsaker som samverka. På landet kan ofta prästen inte sätta i fråga att kyrktjänarna, som understundom ha lång väg till Kyrkan, utan vidare skola komma till en extra tjänstgöring. Det fattas ljus, o. s. v. Att samla folk på söndagseftermiddagen betyder också understundom att högmässan utödes. Därför har nog flestades prästen av många skäl dragit sig för denna nattvardsgudstjänst. Skall jag alltså våga döma av mina iakttagelser

och av kyrkonotiserna, så är på landet nattvardsgång utanför högmässan icke regel. Den vägen är för oss landsortspräster *ej* framkomlig, om vi vilja vinna större deltagande i nattvardsbegäendet.

I städerna ligger saken till på ett helt annat sätt, nära nog rakt motsatt. Där äro nattvardsgångarna vid högmässan flerstädes sällsynta undantagsfall. En skånsk stadspräst sade mig i somras: Hemma är det absolut otänkbart med nattvardsgång vid högmässan. Detta yttrande torde ej heller få generaliseras. Men uppenbarligen har i städerna den förkortade formen vunnit vidsträckt utbredning och blivit den förhärskande. Emellertid har detta medfört en fara: nattvarden försvinner ur många församlingsmedlemmars medvetande. (Ett drastiskt exempel härpå gav Pastor Primarius Widner i den citerade kyrkomötesdebatten). Det är nu dock alltför så att högmässan, förmiddagsgudstjänster, i församlingens medvetande intar en särställning. När därför nattvarden skiljes från högmässan kommer den småningom att till sin betydelse inordnas i jämnhöjd med aftonsång, ungdomsgudstjänster o. s. v. Och allt detta andra står mångenstädes i folks ögon som något som är till för den, som ej har tillfälle att infinna sig i högmässan. Men härigenom skärpes ju uppfattningen av att nattvarden är något, som ej angår församlingen i dess helhet, utan blott ett fåtal. Här jag fattat det rätt, så är det närmast detta som ligger bakom Biskopens i Lund motion vid sista Kyrkomötet. För staden synes läget alltså vara detta: medan å ena sidan en återgång till nattvardsfirning med skriftermål vid högmässa är omöjlig, så hotar å andra sidan den nuvarande anordningen att skymma undan nattvarens centrala betydelse i församlingen.

Den nuvarande anordningen är otillfredsställande.

Mot den nuvarande anordningen torde ock berättigade anmärkningar kunna göras. För landsorten: Det kan inte nekas att en högmässa med nattvardsgudstjänst i en kyrka där en präst ensam skall officiera är ett psykiskt och fysiskt kraftprov. Betänk hur det är för honom vid den årliga konfirmationen: På lördagen förhör och tal, med den spänning som hör stunden till. På söndagen skriftetal, högpredikan och tal till konfirmanderna och så kanske som extra påbröd duplikation av högmässan i annexan. Det är orimligt begärt, för så vitt prästen

verkligen i alla dessa 6 predikningar och tal skall ge något genomtänkt och genomarbetat. Vid duplikation kan ej heller en störande brådska vid nattvardsgången undvikas.

Men det är naturligtvis ett icke mindre kraftprov för *dhörarna*, i all synnerhet om man tänker på konfirmanderna; pojkar och flickor i 14, 15 års åldern ha ju en allt annat än obegränsad förmåga att ta emot. För de äldres förmåga har jag fått en stor respekt. De gamla kyrkogångarna, kanske tränade från »stormötena» ha en fast otrolig förmåga att verkligen höra på. Värre är det ju för det oroligt jäktade släkte som saknar denna träning. För dem går det mesta förlorat, fruktar jag. Under alla omständigheter skulle en koncentration för dem liksom för prästen innebära en vinst.

Rent *liturgiskt* sett är den nuvarande anordningen med skriftermål omedelbart föregående högmässa icke alldeles tillfredsställande. Det finnes ju en gammal liturgisk regel som säger: Ne his idem. Det skall vara psykologisk följd i det hela. Ur denna synpunkt är det då olyckligt med de dubbla syndabekännelserna. I all synnerhet som den första av dem åtföljes av en avlösning i mycket högtidliga ord, medan den andra, vare sig man väljer Ps. 51 eller »Barmhärtige Gud», totalt saknar varje tillstymmelse till avlösning. Här är sålunda en uppenbar avmattning i stället för progress.

Ännu en anmärkning måste göras. Det är i de allra flesta fall öglorligt att av nattvardshögmässa med föregående skriftermål skapa en liturgisk enhet. Det blir kastningar hit och dit. Först det allvarstunga skriftetalet, som för fram till syndabekännelsen och avlösningen. Så leder altartjänsten tankarna åt annat håll. Den blir en förberedelse för predikan, som kanske talar om mission och diakoni, och så skall plötsligt tråden från skriftermålet knytas vid i nattvardsmässan. Ofta äro då intrycken från skriftermålet splittrade. Naturligtvis behöves det ej gå så. Väljes skriftermålets text, psalmerna och högpredikans ämne med omsorg kan allt smälta samman till en skön enhet, men frestelsen är för närvarande stor att låta en sådan nattvardsgudstjänst falla sönder i sins emellan osammanhängande delar. I sitt anförande i Kyrkomötesdebatten (den 5/11) har Dr. Leufvén vidrört detta förhållande, då han säger: »Svårigheterna ligga på ett principiellt plan, vilket man måste hava klart för sig. Det råder nämligen en

oklarhet i den svenska högmässan. Det finnes två poler, som knappast med fördel kunna låta sig förenas. Högmässan skall antingen vara en nattvardsgång eller också en predikogudstjänst och mellan dessa två poler har utvecklingen stått och svängt.» — — —

Vad här senast sagts gäller nu alltså nattvardsgång vid högmässa med omedelbart föregående skriftermål. Hur ställer sig saken vid nattvardsgång utan samband med högmässa? Den liturgiska anmärkning, som här kan göras är väl snarast av historisk art. Församlingen förlorar, där denna nattvardsgudstjänst blir förhärskande snart känslan av att altarets sakrament är högmässans, församlingsgudstjänstens och församlingslivets höjdpunkt. Det blir satt ut om också ej på avskrivning, så i skymundan. Det historiska sambandet brytes: det var dock nattvarden som en gång skapade högmässan. Nu brytes den ut ur sitt historiska sammanhang. Denna känsla förstärkes i hög grad därav att denna stympade nattvardsgudstjänst i sin liturgiska utgestaltung har mycket litet gemensamt med högmässan i dess vanliga form. Det inskränker sig till den för båda gemensamma syndabekännelsen, *Benedicamus* och *Benedictio* (jämte psalmer).

De framkomna förslagen.

De vid Kyrkomötet motionsvis framkomna förslagen i denna fråga åsyfta en ändring av den art att nattvardsgudstjänst skulle kunna firas i samband med högmässa men så att hela gudstjänsten ej skulle behöva kännas tröttande lång. Det av Kyrkomötet antagna förslaget avser skriftermålet inlemmande i högmässan på så vis att skriftetalet *under vissa omständigheter* bortfaller, en absolution insättes efter Kyrie och en allokution, eller nattvardsförmaning, införes omedelbart efter offertoriepsalmen.

Redan under debatten i Kyrkomötet framfördes emellertid rätt allvarliga *betänkligheter* emot förslaget. Framför allt befarades från flera håll att resultatet skulle bli att skriftermålet och skriftetalet så småningom skulle dö ut. Framför allt betonades detta av Dr. Stadener. Han säger: »Om en sådan utveckling skulle inträffa, att skriftetalet med skriftermål realiter försvinner, så beklagar jag det på det högsta. Jag beklagar det först och främst från rent liturgisk synpunkt, då det icke är något tvivel om att anordningen med skriftetal och skriftermål utgör ett förnämt och verkligen väl utformat element i vår li-

turgi. Jag beklagar det också från historisk synpunkt. Det skulle vara det sista spåret av det gamla biktinstitutet, som på detta sätt skulle försvinna ur kyrkan.» —

Till denna invändning måste jag lägga den att detta förslag ej tar sikte på landsortens ovan antydda svårigheter. Är det riktigt, vad jag nyss tillät mig påstå att nattvardsgång i landsorten som regel firas vid högmässogudstjänsttid, då kunna vi ej bli hjälpta så länge det av Kyrkomötet uppställda villkoret kvarstår. Tillståndet till brukande av denna form för nattvardsfirning, skulle nämligen av domkapitlet meddelas de församlingar, där nattvardsgång anställes även på annan tid än i sammanhang med den allmänna gudstjänsten. I den liturgiska nämndens betänkande stod det därjämte *regelbundet* anställes. Ordet efterlystes i debatten av Biskop Billing, och, si, det befanns bortslarvat av tryckfelsnisse; trots detta kom det dock ej med i Kyrkomötets beslut. Förstår jag saken rätt så skulle landsortens kyrkfolk alltså fortfarande stå inför precis samma svårigheter som hittills, för så vitt den ej vill försöka sig på att skapa en regelbunden sed av nattvardsgångar utan samband med högmässan. Och därtill: den församling, som törhända haft en regelbunden sed med nattvardsgudstjänster utanför högmässan, skulle om intresset överflyttades till högmässogudstjänsternas nattvardsgångar se sig nödgad att återgå till högmässogudstjänst med föregående skriftermål, därest de andra nattvardsgudstjänsterna upphörde. Det synes mig därför som om detta förslaget lede av en inre motsägelse.

Under kyrkomötesdebatten framkommo emellertid ytterligare en del förslag. På ett av dessa ber jag att få peka. Det är det av Dr. E. Leufvén i ovan citerade anförande framförda. Han yttrar: »Om vi vilja hava kvar nattvardsgudstjänster i form av högmässa, måste också tyngdpunkten falla på nattvarden, och man måste erkänna, att denna jämte sitt liturgiska eller homiletiska appendix, skriftermålet, måste få den centrala platsen. Men då måste också den andra faktorn (predikan) försvinna. — Om eventuellt någon av herrarna skulle känna sig chockerad inför en sådan tanke, vill jag endast säga, att man icke bör bli chockerad av Luther och Olaus Petri, ty det finnes en fullständig och bestämmd tradition för denna tanke. — För mig pekar ju konsekvensen snarast på den möjligheten, att predikan kan bortfalla, för att man

skall få behålla de ostridliga liturgiska värden, som ligga i skriftermålstalet». —

Jag måste livligt beklaga att detta förslag framfördes så sent som i sista debatten och ej kom till utförligt bedömande i Kyrkomötet. Avsikten med det samma skulle väl om jag ej missförstått det, vara att nattvardsgudstjänsten skulle med infogande av skriftermålet i högmässans liturgiska ram för övrigt helt följa dess ordning, blott att predikan då skulle utgå efter tron.

Bedömer jag detta förslag ur de ovan anförda synpunkterna så faller i dagen

1. att skriftermålet skulle bevaras på den gamla framskjutna platsen och ej skymmas undan.

2. Genom inarbetande av skriftermålet i högmässan, skulle den nuvarande tavitologien med de båda syndabekännelserna bortfalla. (Jag tänker mig att ordningen skulle bli: Psalm. — Skriftetalet. — Syndabekännelse. — Kyrie. — Avlösning. — Gloria . . .).

3. Gudstjänstens längd skulle ej behöva verka tyngande.

4. Hela gudstjänsten bleve från början till slut inriktad på att vara nattvardsgudstjänst. Den bleve på annat sätt än nu enhetlig.

5. En sådan anordning av nattvardsgudstjänsten skulle bättre än den nuvarande *stypade* formen ge uttryck åt nattvarden såsom *communio*. Ty nattvarden ss. församlingens gemenskap bör väl få komma till uttryck ej blott i gemensamt avlagd syndabekännelse och mottagen syndaförlåtelse, samt i den gemensamma måltiden, men också i gemensamt mottagen undervisning i den dubbla textläsningen i gemensam trosbekännelse samt i all synnerhet i gemensam förbön.

6. Genom skriftetalet i aktens början bleve det allom uppenbart att det vore fråga om en nattvardsgudstjänst. Den ägde redan från början sin säregna prägel.

Man torde ej med skäl kunna påstå att predikan skulle löpa fara att bli undanskymd. Det gäller ju inom överskådlig framtid, på sin höjd en 5, 6 sådana gudstjänster om året.

En allvarligare invändning är att det i stora kyrkor alltid bereder betydliga svårigheter för prästen att göra sig hörd från altaret. Kanske kunde själva skriftetalet förläggas till predikstolen.

Naturligtvis bör spörsmålet upptagas om ej som regel, högmässotexten borde utgöra grunden för skriftetalet, åtminstone de år då evangeliet ej är predikotext.

I allmänhet torde högmässotexterna väl lämpa sig härtill.

Ett par detaljer, som stå i nära sammanhang med det här berörda må till sist få beröras.

Därest problemet om nattvardsgudstjänsten vid högmässan ej skulle komma att lösas i enlighet med den av Dr. Leufvén utstakade linjen vore det högeligen önskvärt att i kap. 5 en anteckning gjordes att nattvardsgudstjänst utan samband med högmässa (eller som handboken oegentligt uttrycker saken: Utan sammanhang med *allmän* (!) gudstjänst), må få firas så att högmässans ordning finge följas från *början* och ej blott från och med offertoriepsalmen.

Talet till konfirmanderna efter predikan vid deras första nattvardsgång må kunna få utgå. (I en nattvardsgudstjänst enligt ovan skizzerat förslag funnes ej plats för det.) Men det borde lämpligen ersättas med ett tal till konfirmanderna och församlingen, vid den första allmänna gudstjänst, som av de nyanmälda konfirmanderna bevisas vid konfirmandtidens början. Här bleve talet med nödvändighet ett välkommen till de unga och ej såsom nu oftast ett rörande avsked. Möjligen kunde till en sådan bestämmelse fogas anvisning om att vid denna gudstjänst före allmänna kyrkobönen må läsas den i kap. 2 förefintliga bönen för »nattvardsungdomen». Bönen borde i så fall omarbetas och göras kortare och innerligare.

Arthur Adell.

III.

Jordfästningsritualen.

Först ett litet önskemål. Låt oss få rätt använda begravningsbönen vid dödfödda barns begravning jämväl vid begravning av barn som dött späda. I frågavarande bön uttryckes skönt och sant de känslor som besjåla menigheten vid sådana tillfällen. Detta är icke fallet med den vanliga bönen, ej heller med den kortare: »Herre Gud, Fader i himmelen», ty båda framhålla vikten av stegget in i evigheten, vilket förutsätter ett längre mänskligt liv, som är avslutat. Märkes detta mindre vid den kortare bönen, är det därför att den är kort.

Så ett stort önskemål. Jag vill ha hela begravningsritualen omarbetad. Felen med den närvarande äro: 1) jordfästningsakten kommer för tidigt, då intet liktal hålles; 2) bönen kommer för tidigt och för oförmedlat; 3) bibelorden äro placerade på felaktig plats. Jag föreslår

följande ordning: 1) allokution; 2) skrifteord; 3) mullkastningen; 4) bön; 5) psalmord; 6) Fader Vår; och 7) välsignelsen.

Allokutionen skulle tala till de närvarande om livets värde, dess allvar, dess uppgifter, dess lidanden; och om dess förblivande betydelse för evigheten, om döden och den andra världen. Jag tänker mig olika alternativ, och naturligtvis skulle den kunna ersättas av ett grifftal. Det har sagts att det är omöjligt att stadkomma någon sådan allokution, passande för alla. Men det har också sagts, att prästerna i stället böra säga åtminstone något före jordfästningen. Är det ej att begära för mycket av oss att vi skola utsäga, vad kyrkan ej kan finna ord för? Behöver det vara så märkvärdigt? Kan det icke vara något som samlar tankarna om att vi stå vid en medmänniskas grav? Något allmänmänskligt först. Men sedan ord om vårt evighetshopp. Det har sagts, att begravningsbönen skall omarbetas till större innerlighet. Tag innerligheten och lägg in i den i ett tal till menigheten; det stämmer till andakt och förbereder för det som följer.

Som en naturlig fortsättning av allokutionens senare del böra skrifteorden komma. Det säger sig självt, att nuvarande samling bör underkastas en sovring och komplettering. Om de givas denna plats, komma de att organiskt höra samman med liktalet, där sådant hålles, och hindra detta att sväva bort ifrån det kristliga, vilket annars kan ske så väl i ton som innehåll.

Om jordfästningsorden tåla någon ändring är jag icke beredd att nu yttra mig.

Bönen, som följer omedelbart efter denna jordfästningsakt, kan ju nu bliva kort. Den kan ju tillika vara innerlig, och blir det lättare, om den är kort. Vi skola ju akta oss för långa böner, som innehålla reflexioner och smaka föredrag.

Egentligen skulle bönen övergå i Fader vår och välsignelsen. Jag vill emellertid ifrågasätta, huruvida ej lämpligen kunde införas mellan bönen och Fader vår psalmord, antifonier ur psaltaren eller verser ur Sv. Psalmboken. Det bleve en vilopunkt, utmärkt av underbart djup och varm stämning.

Alfr. Johansson.

De rundradierade gudstjänsternas psalmer.

Skovgaard-Petersen säger på ett ställe, att »predikstolen är en utsatt plats». I särskild grad gäller detta om predikstolen i en kyrka vars gudstjänst radieras. Och inte bara om predikstolen. Altaret med sin heliga tjänst och läktaren med sång och musik äro i lika grad utsatta — ja, t. o. m. kyrkbänkarna: den gudstjänstfirande församlingen måste, med eller mot sin vilja, sjunga i radio, om den annars vill deltaga i församlingssången. Ingen plats i en sådan kyrka är dock så utsatt som nummertavlan. Vad där skall stå vid högmässan, det får inte blott radiolyssnarna, utan hela den tidningsläsande allmänheten veta om. De flesta bry sig väl inte om dessa siffror; men prästen som får lördagstidningen i sin hand, tittar säkert på radioprogrammets psalmer för att se vad andra tänkt,

hur de försökt lösa det alltid lika svåra problemet om en rätt psalmsättning. Det kan då inte hjälpas, att nummertavlan också blir utsatt för kritik.

Då nu denna tidskrift öppnat sina spalter för en ventileringsfrågor rörande psalmvalet vid våra gudstjänster, så är det dock inte för att kritisera aktade ämbetsbröders psalmval, utan för att bidra till vinnande av klarhet över en viktig detalj i prästens förberedelse till en högmässogudstjänst. De präster, som ha den tvivelaktiga förmånen att tjänstgöra vid radierade gudstjänster, få finna sig i att lämna material till dessa undersökningar.

När jag Kyndelsmässodagen kom till den av mina kyrkor som hade »sen gudstjänst», hade kantorn hört en gudstjänst förut i